

Szabolcsi Miklós hozzászólásában kifejti, hogy Hegedüs Géza előadásában is látható az a törekvés, ami különben több más művében is, hogy a 19. század közepétől a magyar irodalom „nagy polgári” korszakát konstruálja meg, amelyet nagyon pozitívan kellene értékelni, mert lendületes és haladó polgárságot mutat. Ezt a képet irodalmilag, de politikailag is alapvetően hamisnak tartja. Jókai realista — ez az állítás igen veszélyes és hasonlít azokhoz a játékokhoz, amelyeket a „realista” fogalommal nálunk 1945 óta üztek, mindenkit realistává igyekezvén deklarálni. Azért nagy a veszély, mert így elmoszuk az igazi realizmus fogalmát.

* * *

Sem Hegedüs Géza előadása, sem az azt követő vita nem járult hozzá jelentős mértékben Jókai helyes értékelésének kialakításához. Hegedüs munkahipotézise Jókai polgár-voltáról tudományosan tarthatatlan, az az állítás, hogy Jókai realizmusa „mikroszkópszerű”, vagyis lényege a valóság felnagyítása, pusztá ötlet, melyből hiányzik a Jókaival szemben való kritikai állásfoglalás. Az előadó tévedéseit a hozzászólók nagyobbára megcáfolták, de nyilatkozataik lényegében csak a cáfolatra korlátozódtak, illetőleg általánosságban vetettek fel néhány kérdést Jókai értékelésére vonatkozólag.

Összefoglalta: *Nagy Miklós*

A RÉGI MAGYAR IRODALOM ÁTÉRTÉKELÉSÉNEK KÉRDÉSE

I. Klaniczay Tibor bevezető előadása

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság, újjáalakulásakor — irodalomtörténészeink nagyrészeinek addigi gyakorlatával szemben — határozottan állást foglalt amellett, hogy a Társaság működésének és ezzel irodalomtörténeti kutatásunknak is a súlypontja a 19—20. század magyar irodalma legyen. „Természetesen egyáltalában nincs kizárva a régi irodalom kutatása és újjáértékelése”, — mondta Lukács György elnöki székfoglaló beszédében. A Társaság vezetőségének kezdeményezésére irodalomtörténészeinknek egy kisebb csoportja meg is kezdte a régi magyar irodalom kérdéseinek tervszerű feldolgozását. Olyan hangulat uralkodott azonban irodalomtörténészeink körében, hogy ez a munka most nem túl fontos és nem túl sürgős. Megválaszolatlanul maradt pedig az a kérdés, hogy tulajdonképpen mi a funkciója ma a régi irodalom kutatásának. Az elmúlt év tapasztalatai azt mutatják, hogy világosan kell látnunk ebben a kérdésben is. Bizonyos körülmények pedig egyenesen sürgőssé teszik ennek a problémának a tisztázását.

Melyek ezek a körülmények?

1. A középiskolák főiskolák s egyetemek tantervében a régi magyar irodalom tanítása is szerepel. Mint minden tananyagnak, ennek is az a főcélja, hogy ifjúságunkat szocialista emberré nevelje. Régi irodalmunk azonban csak akkor tudja ezt a célt szolgálni, ha a tankönyvek, előadások a marxizmus-leninizmus szellemében ismertetik azt meg az ifjúsággal. Ez a régi irodalommal foglalkozó irodalomtörténészek fokozott aktivitását teszi szükségessé, ez a körülmény sürgőssé és fontossá teszi a régi magyar irodalom marxista-leninista újjáértékelését.

2. Az előbbivel szemben felmerült viszont az a kétely és ellenvetés, hogy helyese-e, hogy a régi magyar irodalom — ha nem nagy terjedelemben is — részét képezi a tanítási anyagnak, különösen a középiskolákban. Vajjon alkalmas-e ez az anyag az ifjúság nevelésére? Vajjon található-e a régi magyar irodalomban olyan pozitívumok, melyek szükségessé tennék, hogy — jelenleg — egyéb égetően fontos tudományos problémáink mellett, irodalomtörténészeink akár csak egy kis csoportja is, foglalkozzék vele. Ez a tendencia tagadja a régi magyar irodalom átértékelésének sürgős voltát.

3. Másfél évvel ezelőtt, mikor a magyar dolgozó nép Pártunk vezetésével gazdasági és politikai téren döntő csapásokat mért a reakcióra, az a veszély fenyegetett, hogy az ellenség az ideológiai fronton összpontosítja erőit. Az elmúlt év eredményei után bátran elmondhatjuk, hogy ma már a reakció az ideológiai front döntő szakaszain is végleges vereséget szenvedett. Könnyen megbújhat azonban a front egyes kevésbé feltűnő helyein. Ilyen a régi magyar irodalom is. Ha mi nem foglalkozunk vele, a reakció, különösen a klerikális reakció, a régi magyar irodalom segítségével az osztályharc fegyvereit fogja ellenünk kovácsolni. Az ilyen fegyvereket is ki kell ütnünk az ellenség kezéből, de lehetőleg időt sem szabad hagynunk arra, hogy ezeket elkészítse. Ez a tény aláhúzza a régi magyar irodalom revíziójának sürgősségét és fontosságát.

4. Fagyjev az irodalmi kritikáról szóló cikkében bírálja a szovjet irodalomtörténészek többségének a múlt felé fordulását, és felhívja őket, hogy „irodalomtörténeti tudásukkal, a művek eszmei és művészeti elemzése terén szerzett tapasztalataikkal, tudományosan elemző munkamódszerükkel” segítsék az irodalomtörténeti fejlődését. Fagyjev persze általában beszél az irodalomtörténészekről, hiszen a 19. század kutatója is elszakadhat a jelentől, de nem kétséges, hogy a középkor vagy a 16. század irodalomtörténeteinek ez a veszély jóval nagyobb.

Nálunk a mi irodalmi feladataink között a legfontosabb a szocialista-realista magyar irodalom megleremtése. Ezt nekünk irodalomtörténészeknek is tudomásul kell vennünk. Mi sem vonhatjuk ki magunkat ebből a munkából és a jelen feladatait kell elsősorban szem előtt tartanunk. Felmerülhet ezzel kapcsolatban a kérdés, hogy egyáltalán összeférhető-e régmúlt korok irodalmának alapos vizsgálata az élő irodalom problémái felé való fokozott orientálódással? Ez óvatosságra int a régi magyar irodalom kutatásának kérdésében.

A fenti körülmények és szempontok tehát részben sürgőssé teszik a régi magyar irodalom marxista-leninista feldolgozását, részben problematikussá teszik annak fontosságát.

A mai vita feladata, hogy ezt a kérdést eldöntse.

Ennek érdekében meg kell vizsgálnunk egyrészt, hogy általában szükség van-e elmúlt, régi korok irodalmának tanulmányozására és másrészt, hogy a régi magyar irodalom rendelkezik-e olyan tulajdonságokkal, amelyek számunkra komoly feldolgozásra tennék érdemessé.

Vajjon Fagyjev azt bizonyította-e, hogy helytelen dolog régi irodalommal foglalkozni? Egyáltalában nem. Ez Fagyjev bírálatának gyökeresen helytelen értelmezése és meghamisítása volna. A hiba abban van, hogy egyes tudósok az irodalomtörténetet és az élő irodalom kritikáját burzsoá módra kettéválasztják, a múlt jelenségeit öncélúan kutadják, a szocializmus építésének problémái előtt a múltba menekülnek.

Más dolog azonban a jelen harcai előtt a múltba menekülni és más a munkásosztály mai harcai számára a múltból fegyvereket kovácsolni. Foglalkoznunk kell tehát a múlttal s így a régi századok irodalomtörténetével is, ha ezzel a szocializmus építését szolgáljuk. Ellenkező esetben az irodalomtörténeti kutatás üres szórakozássá, szobatudósok filológiai játékvá aljasul.

Hadd mutassam be két példán, hogy miképpen lehet a régi korok történelmi eseményeit, vagy irodalmi jelenségeit, a proletariátus harcai érdekében felhasználni.

Engels a német parasztháborúról szóló klasszikus munkáját 1850-ben írta, azért, hogy az 1848-as német forradalom harcai után mutatkozó elernyedéssel szemben bemutassa a német nép forradalmi hagyományait. Munkájában megállapítja, hogy a reformáció idején a polgárság elárulta a forradalmat és megalkuvó módon a feudális osztály székértelójává vált, a forradalmat következetesen továbbvivő parasztlak és városi plebejusokkal szemben.

Ugyanakkor a forradalomnak széles perspektívát adni, megsejteni, hogy a fejlődés a kommunizmushoz vezet — egyedül a városi plebejus rétegben meglévő embrionális proletárelem volt képes. Rámutat azonban arra is, hogy az 1848-as események sok mindenben hasonlítanak a 16. századiakhoz. 48-ban is elárulta a német burzsoázia a forradalmat. Engels könyve figyelmeztetés volt a német proletariátus számára, hogy ne bízzék abban, hogy a burzsoázia következetesen harcolni fog a feudalizmus megdöntéséért, hiszen már a 16. században is megvolt az a tényező — a dolgozó tömegektől való félelem —, amely miatt a polgárság még saját ügyét is elárulta. Ezzel együtt arra tanítja a könyv a német munkásosztályt, hogy a feudalizmus feletti győzelem csak akkor következhetik be, ha a proletariátus veszi át a vezető szerepet a forradalomban. A német parasztháborúk tanulságai így válhattak fegyverré a munkásosztály kezében.

A Szovjetúnióban a szocialista forradalom győzelme után új fejlődésnek indult a népköltészet. A nép költői természetesen már nem a nép szenvedéseiről, vágyálmairól, hanem a megváltozott valóságról, a szovjet nép nagy vezetőiről, a szocialista építésről énekeltek. A dolgozók rohamosan emelkedő kulturális színvonala pedig jelentősen elősegítette a népi költők és írók fejlődését. Természetesen a megváltozott osztályviszonyok, a megváltozott tartalom, a forma megváltozását is maga után vonta. A népmesék és népi énekek előadói kezdték elhagyni az orosz népköltészet hagyományos formai elemeit, mint például a háromszoros ismétlés, sőt számosan nem várták meg a folklórkutatók gyűjtőmunkáját, hanem saját maguk foglalták írásba elbeszéléseiket, dalikat. Egyes szovjet folklóristák hibásan, a hagyományos formai elemek eltűnésében, a szóbeliségnek írásbeliséggé változásában a népköltészet dekadenciáját látták, és ezért a népi költőket ezeknek a formai sajátságoknak az újrafelvételére próbálták rábeszélni, a nép által le is írt műveket pedig kirekesztették a népköltészet területéről. Ezzel hátráltatták a szovjet folklór fejlődését. A szovjet kritika 1948-ban mutatott rá ezekre a káros jelenségekre. Ilyen körülmények között olyan tudományos munkák, melyek kimutatják, hogy a népköltészet hagyományos formai elemei a szóbeliség következtében elakultak ki a századok folyamán, és így nem tartoznak a népköltészet lényegéhez, hanem szükségszerűen el kell tűnniök az analfabétizmus felszámolása és a nép kulturális felemelkedése következtében: fegyverek a szovjet népköltészet további fejlődéséért vívott harcban.

A jelen harcaival szerves összefüggésben: ilyen és csakis ilyen módon van értelme a régi irodalom kutatásának. Fagyvejev éppen erre figyelmeztet. Nem arra, hogy dobjuk félre a régi irodalmat, hanem, hogy irodalomtörténeti tevékenységünket kapcsoljuk össze az élő irodalom szolgálatával. Ez az irodalomtörténeti kutatás szempontjából is döntő jelentőségű, mert a mult irodalmi jelenségeit csak a szocialista-realista irodalom talaján állva ítélniük meg helyesen.

A haladó irodalmi hagyományok feltárása és megismertetése az irodalomtörténészek elsőrendű feladata. A Szovjetúnió irodalomtörténészei túlnyomó részben már elvégezték ezt a munkát, mi azonban még nem. Nálunk tehát különös nyomatékkal kell napirenden szerepelnie ennek a kérdésnek az újabb és a régibb magyar irodalom kutatói előtt egyaránt.

A magyar irodalom haladó hagyományait keresni azonban csak ott van értelme, ahol jelentős művészi értékű, haladó jellegű irodalmi alkotások léteznek, amelyek kialakuló szocialista kultúránkban élő erővé válhatnak. Ilyen írók és művek létezését a régi — vagyis a felvilágosodás előtti — magyar irodalom területén egyesek kétségbevonják. Vizsgáljuk meg, honnan fúj a szél.

A régi magyar irodalom lebecsülésének egyik oka, hogy egyesek az anyagot nem ismerve készpénznek veszik, amit korábbi irodalomtörténeti munkákban olvastak.

Irodalomtörténetírásunknak egyik jellegzetes vonása volt a régi magyar irodalom burzsoá-nacionalista túlértékelése. A középiskolai magyar tanításban, az egyetemi oktatásban és a tudományos kutatómunkában a 19. és 20. század irodalmának rovására aránytalanul nagy helyet foglalt el a régi irodalom. Elég arra gondolnunk, hogy a pesti egyetem Horthy-korszakbeli magyar irodalomtörténet-professzorai (Négyesy László, Császár Elemér, Horváth János, Alszegehy Zsolt) elsősorban a régi irodalommal foglalkoztak. Irodalomtörténészeink jelentős része apró-cseprő filológiai problémákkal vesződött, gondosan kerülve az elvi kérdéseket.

A burzsoáziának azért volt szüksége a régi irodalom túlértékelésére, hogy egyrészt a többi keleteurópai néppel szemben a magyarság kultúrfőlenyét bizonyítsa, másrészt elterelje a figyelmet a jelen problémáiról és saját reakciós uralmának igazolására az irodalomtörténetből érveket merítsen. Irodalmunk fejlődése természetesen ellentmond a reakció céljainak, ezért burzsoá irodalomtörténetírásunk meghamisította irodalmunk történetét, a haladó alkotásokat pedig, ha lehetett, eltitkolta. Egy Petőfit természetesen nem lehetett letagadni. Ezért megpróbálták sovinszta szempontból meghamisítani. Néhány forradalmi versét azonban így is el tudták rejteni a nép elől. Egy Tolnai Lajost viszont már majdnem teljesen elhallgattak, és sorolhatnánk még számos példát. Ha a hamisítás, haladó hagyományaink eltitkolása terén a 19. században sikerrel kártékonykodtak a mult irodalomtörténészei, mennyivel könnyebben teheték ezt a régi irodalom területén.

Ebből a korból származó alkotásaink túlnyomó részben csak kéziratokban, vagy igen kis példányszámban megjelent nyomtatványokban maradtak fenn. A török és német pusztítások során régi irodalmunk jelentékeny része elpusztult. A levéltárak, kéziratárak mélyén fekvő régi irodalmi alkotásainkhoz ilymódon csak a beavatottak férhettek hozzá. És éltek is ezzel a kedvező lehetőséggel: publikálatlanul hagyták azokat a műveket, amelyekből az uralkodó osztályok gaztetteiről, az egyház népellenes tevékenységéről, a magyar nép haladó, forradalmi törekvéseiről értesülhetett volna az olvasó.

Ilymódon a régi irodalomtörténetünk meghamisítása fokozottabb mértékben volt lehetséges, mint az újabbé. A régi magyar irodalmat tudósaink klerikális-feudális jellegűvé festették.

Mivel a reakció erői közül ma a klerikális reakciónak van nálunk leginkább tömegbefolyása, a klerikális hamisítás különösen veszélyes. A régi magyar irodalmat döntően vallásos jellegűnek tüntették fel. Az irodalom részévé tettek mindenfajta teológiai, vallásos könyvet, annak a szellemtörténeti elvnek alapján, hogy irodalomnak mindig azt kell tekinteni, amit az illető kor annak tartott. Az illető kor véleményét viszont többnyire szintén papok nyilatkozataiból állapították meg.

Kirekesztve a magyar ösköltészetet az irodalomtörténetből az egyháznak juttatták irodalmunk megteremtésének érdemét. Az egyház javára írták írott irodalmunk magyarrá válását, holott ez éppen egyházellenes törekvésnek köszönheti létrejöttét.

A protestáns irodalmon belül is a reakciósat emelték ki. Mélius Juhász Péter, Gelei Katona István bekerült Pintér gimnáziumi tankönyvébe is. Szkhárosi Horváthról azonban mélyen hallgatott. Sík Sándor hosszasan magasztalta Zrinyi vallásosságát, de arról nem beszélt, hogy miként vélekedett a papság politikai tevékenységéről. Pázmány a magyar irodalom egyik legnagyobb alakjává emelkedett, — gazdag, régi antiklerikális költészetünk viszont ismeretlen maradt.

Párhuzamosan haladt ezzel régi irodalmunk feudálissá tétele. Ennek érdekében formalista-pozitivistá módon szétválasztották az írott irodalmat és a népköltészetet. Horváth János az utóbbit kirekesztette az irodalomtörténetből, vagyis csak az uralkodó osztály alkotásait vette be az irodalomtörténetbe.

Aldozatul estek ennek a szemléletnek a feudalizmussal egyáltalán nem rokonszenvező irodalomtörténészek is, mint pl. Komlós Aladár, aki azt írja, hogy Balassitól Ráday Gedeonig az egyházi írásokat leszámítva alig találunk a főurakon kívül egy-két másrendbeli író. Elég a kuruc költészetre gondolkunk és nyomban kiderül ennek az álláspontnak a tarthatatlansága.

A régi magyar irodalomtörténeti kutatás tehát nyolc évszázad magyar irodalmának meghamisított képét hagyta ránk örökül. Nyilvánvaló, hogy feladatunk ezzel kapcsolatban megírni a régi magyar irodalom igazi történetét, annál is inkább, mert a reakció ezt az anyagot, ha így marad, ezután is kitűnően felhasználhatja saját érdekében. Ezt meg kell akadályoznunk, és lehetővé kell tennünk, hogy a régi magyar irodalmat a proletáriátus használhassa fel fegyverként.

Gyökeresen téves tehát azoknak a véleménye, akik azért, mert a régi irodalmat azelőtt soviáista módon túlértékelték, most azt hirdetik, hogy dobjuk el az egészet. Akik ilyen véleményt képviselnek, azok megtagadják nyolcszáz év irodalmát anélkül, hogy azt ismernék, és talán azt képzelik, hogy a magyar irodalom mint valami isteni szikra a 18. században pottyant az égből — vagy Nyugat-Európából.

Gyökeresen elhibázott azoknak a véleménye, akik azért, mert a burzsoá irodalomtörténetírás régi irodalmunkat klerikális-feudális jellegűvé festette, most azt hirdetik, hogy ne foglalkozzunk a régi magyar irodalommal, hiszen azzal a reakciónak szolgálunk. Akik ilyen véleményt képviselnek, azok vagy tagadják, hogy a magyar társadalom nyolcszáz év folyamán fejlődött és hogy a magyar történelemben haladó mozgalmak voltak, vagy pedig tagadják, hogy az irodalom tükrözi a valóságot; ezek a személyek áldozatul estek a burzsoá torzításnak, és készek akadályozni azt is, hogy mások ezt a torzítást megszüntessék.

Az ilyen irodalmárok akarva nem akarva burzsoá érdekek uszályába kerülnek: a kozmopolitizmus malmára hajtják a vizet. A régi magyar irodalom lebecsülésének másik gyökere ugyanis a burzsoá kozmopolitizmus.

Jó példa erre Komlós Aladár könyve irodalmunk társadalmi hátteréről. Komlós irodalmunkat a nyugati irodalom szemüvegén keresztül szemléli. „Mikor odakünn a Niebelung-ének születik — írja —, nálunk a Halotti Beszédet veti papírra egy barát, az Isteni Színjátékkal a Lóveni Mária-siralom egyidős, Shakespeare és Molière korában pedig nálunk teológiai szörszálhasogatások folynak és goromba hitviták dübörögnek.“

Már maguk az összevetett tények is rosszindulatúan vannak kiválogatva: a nyugati irodalom legnagyobbjait régi irodalmunk érdektelen jelenségeivel állítja szembe, mert ugyanakkor azt is mondhatnánk, hogy mikor Zrínyi nagyszerű eposzát megírta, Német- és Olaszországban egyetlen valamire való költőt sem találunk. Természetesen ostobaság volna tagadni, hogy a nyugati népek irodalma fejlettebb volt, mint a miénk, hiszen ismerjük jól azokat az okokat, amelyek miatt a múltban nagyobb művészi alkotásokat tudtak létrehozni, mint ősünk. De vajjon az következik-e ebből, hogy vessük el mindazokat az irodalmi értékeket, amiket népünk évszázadok harcai során létrehozott? Vajjon jövőnk építése szempontjából saját haladó kultúráis örökségünk nem fontos, hanem csak egyes nyugati remekművek? Semmi esetre sem.

A nyugati szemüveg mellett Komlósnál a régi magyar irodalom lebecsülése a burzsoázia szerepének túlbecsüléséből is származik. „Elsősorban a polgárság teremt irodalmat“, — állítja Komlós. Tételének igazolására Szerb Antal is idézi, aki szerint „minden osztály nagyjából egy lelki tulajdonság képviselője: a nemesség a bátorságé, a nép az öntudatlanságé s a középosztály a tudatosságé“. Eszerint, mivel a nép öntudatlan, a nemesség pedig nyilván a csatákat kereste, hogy bátorságát fitogtassa, a „tudatos“ középosztálynak, a polgárságnak jutott az a történelmi feladat, hogy a kultúrát, az irodalmat

megteremtse. Ilyen alapon persze a régi magyar irodalom érdektelen, hiszen Magyarország polgárosodása előtt keletkezett. Csakhogy nekünk más a véleményünk a nemességről is, a polgárról is, de legfőképp a népről. A kultúrát és az irodalmat nem a burzsoázia hozta létre, hanem a dolgozó nép.

„Minden ország költői — írja Gorkij — a nép kollektív alkotásainak kincsesházából merítették legjobb műveiket, ahol már régóta adva vannak az összes költői megnyilatkozások, az összes magasztalt alakok és típusok... Az egyéni alkotás legjobb példái remekül csiszolt ékkövek, de ezeket az ékköveket a néplömegek kollektív ereje teremtette meg.“

Vajjon a magyar dolgozó nép a burzsoázia megjelenéséig képtelen lett volna irodalmat létrehozni? A régi magyar irodalom ismeretében a válasz erre csak határozott tagadás lehet.

Komlós Aladár azonban azt írja, hogy „a magyarság általában nem magából és nem a magáéból fejleszti kultúráját, hanem újra meg újra Nyugatról importál.“ „A magyar litteratúra a 19. század küszöbéig túlnyomó részben fordítás vagy átdolgozás.“

Sőt, ezt a nézetet az összes kelet-európai népre is kiterjeszti: „Az irodalom — állítja — a szóbanforgó országokban (ezek: Oroszország, Lengyelország, Magyarország, stb.) termékeny talaj híjján nem otthon fakadt, hanem idegenből hozott növény.“ Komlós érvelése tehát nemcsak a magyar, hanem az összes kelet-európai, köztük az orosz nép régi irodalmától is megvonja a polgárjogot. A szovjet tudomány eredményei ennek az álláspontnak természetesen gyökeresen ellentmondanak.

Természetesen senki sem tagadja, hogy a nyugati népek haladó irodalma bizonyos korokban megtermékenyítette a kelet-európai népek, köztük a magyarság irodalmát. Az azonban egyszerűen nem igaz, hogy a régi magyar irodalom csak a nyugati kultúra palántáiból, fordításokból és átdolgozásokból áll. Ez az irodalmi hatások és átvételek formalista-pozitívista értelmezése.

A fenti hamis és veszélyes burzsoá-kozmpolita nézeteket erélyesen vissza kell utasítani.

Összefoglalva tehát az eddig mondottakat, megállapíthatjuk, hogy a régi magyar irodalommal foglalkozni kell; haladéktalanul meg kell kezdeni a régi magyar irodalom átértékelésének munkáját. Nem öncélú mulktutatás, hanem a szocializmusért vívott harcunk érdekében. De éppen ezért nem szabad személtől téveszteni, hogy az irodalomtörténeti munka területén nem a régi magyar irodalom kutatása a legfontosabb feladat. A munka súlypontja az élő és az újabbkori irodalom vizsgálata kell, hogy legyen. Irodalomtörténészeink kisebb csoportjának azonban végre kell hajtania a régi magyar irodalom revízióját.

Ez a munka, amely nyolc évszázad magyar irodalmának igazi történetét hivatott a dolgozó nép kezébe adni, olyan felelősségteljes és nehéz feladat, amire a régi magyar irodalom kutatói a multban sohasem vállalkoztak. Eppen ezért ennek a feladatnak az elvégzésére nem világtól elvont szobatudósokra, hanem épülő szocializmusunk új típusú irodalomtörténészeire van szükség.

Nekünk, a régi magyar irodalomtörténet kutatóinak végérvényesen szakítanunk kell azzal a hamis burzsoá állásponttal, hogy minket a mult érdekel. Tudományos munkánkkal viszont csak akkor szolgálhatunk a jelent és a jövőt, ha ismerjük azt. A régi magyar irodalom kutatóinak ezért alaposan ismerniök kell a Szovjetunió szocialista-realista irodalmát és mai élő magyar irodalmunkat. Ez a megismerés azonban csak akkor lesz eredményes, ha nem passzív, hanem aktív jellegű. Nemesak olvasnunk kell az élő irodalmat, hanem segítenünk is kell fejlődését.

Tudományos feladatainkat csak akkor valósíthatjuk meg, ha elsajátítjuk azt a tudományt, „amelynek ismerete — Sztálin szavaival — feltétlenül kötelező minden tudományág bolsevikjai számára, — ez a marxista-leninista

társadalomtudomány.“ De nemcsak elsajátítanunk kell azt, hanem tanulnunk kell annak a népnek a tudományától, amely a marxizmus-leninizmus alkalmazásával, minden tudományág s így az irodalomtörténet területén is a világon eddig egyedülálló eredményeket tudott elérni: a Szovjetunió élenjáró tudományától.

Aktívan résztvenni szocialista irodalmunk kialakításában, elsajátítani a marxizmus-leninizmust, tanulni a Szovjetuniótól — a szakmai tudás mellett ezek a régi magyar irodalomtörténeti kutatás eredményességének a feltételei.

II. Az előadást követő vita összefoglalása

Gerézi Rabán rámutatott arra, hogy a régi magyar irodalom is rendelkezik olyan haladó hagyományokkal, amelyeket közkincsé tenni fontos kötelességünk. Ezután az irodalomtörténet és a történettudomány kapcsolatáról beszélt. Sok esetben a történészek téves eredményekre juthatnak irodalomtörténeti tények ismerete hiányában. Így az irodalomtörténetnek, mint történeti segédtudománynak is fontos szerepe van. Példaképpen Molnár Eriknek azzal a helytelen állításával szállt szembe, hogy hazánkban a humanizmus gyökértelen, idegen, kozmopolita szellemi áramlat volt. (A magyar társadalom története az Árpádoktól Mohácsig. 305. l.) Gerézi szerint nálunk a humanizmus a legszorosabb kapcsolatban volt az államhatalom centralizálásának kérdésével, tehát a nemzeti függetlenséggel. Az irányító államszervezet központja a kancellária volt és ezt Mátyás éppen a centralizáció megvalósításának érdekében töltötte meg humanistákkal. A magyar humanizmus tehát szorosan a nemzeti problémákban gyökerezik, másképpen nem termelődhetett volna ki olyan író-egyéniség, mint Janus Pannonius.

Vargyas Lajos arról beszélt, hogy mi az álláspont a Szovjetunióban a régi irodalom kutatásával szemben. Az 1945. óta megjelent és hozzánk eljutott szovjet irodalomtörténeti munkák tekintélyes része a régi orosz irodalommal, vagy a Szovjetunió többi népének régi irodalmával foglalkozik. Erre számos példát hozott fel.

Szabolcsi Miklós hozzászólását négy pontban foglalta össze. 1. Hiányolta az előadásban annak kiemelését, hogy a régi magyar irodalom mennyire erősen nemzeti vonalú volt. A régi magyar irodalom mindig küzdött a nemzeti függetlenségért. Ezt feltárni nem sovinizmus, hanem értékes, haladó hagyományaink továbbfejlesztése. 2. Szükségesnek tartja, hogy a régi magyar irodalom negatív vonásait is felhasználjuk nevelőerőként. Szembe kell szállnunk a reakciós irodalomtörténészek hazug ítéleteivel és le kell lenyeznünk az olyan reakciós írók népellenes irodalmi tevékenységét, mint amilyen Pázmányé, Dugonicsé vagy Gvadányié. 3. Az előadó nem beszélt nyíltan a filológizmus veszélyéről. Bár a régi magyar irodalom kutatásában a filológiának nagy szerepe van, mégis itt a legnagyobb a veszélye annak, hogy a tudományos kutatás öncélúvá válik. 4. Az előadó csupán a nép alkotó szerepéről beszélt az irodalomban. De ugyanakkor rá kell mutatnunk arra is, hogy egészen a szocialista-realista irodalom megteremtéséig a népre támaszkodva és azt kifejezve, az uralkodóosztályok is teremtenek irodalmat. Ezt letagadni narodnyikizmus lenne.

Geréb László nem értett egyet Gvadányi negatív értékelésével. Szerinte Gvadányi sok helyen realista módon tükrözi a valóságot, ezért, és népiesség miatt munkássága a haladás irányába esik, még akkor is, ha a Martinovics-összeesküvésről elítélően nyilatkozott. Nem véletlen, hogy Petőfi szerette Gvadányit.

Komlós Atadár igazságtalan eljárásnak mondta azt, hogy egy három évvel ezelőtt megjelent könyve alapján neki tulajdonították az előadó a magyar irodalomtörténetírás minden bűnét. Könyve megírásakor mást nem tehetett,